

Spis treści

Słowo wstępne	9
Arkadiusz Babczuk: Miękkie ograniczenia budżetowe jednostek samorządu terytorialnego	11
Grażyna Borys: Świadectwa pochodzenia jako instrument wspierający kogenerację	26
Martina Černíková: The Most Considerable Changes of the Tax Legislation in the Context of the Public Budgets Stabilization in the Czech Republic	35
Jarosław Dziuba: Wykorzystanie przychodów zwrotnych w gospodarce finansowej powiatów w Polsce	41
Andrzej Koza: Wsparcie ze środków publicznych przedsiębiorczości bezrobotnych osób niepełnosprawnych	53
Damian Kubiak: Zmiany na rynku pracowniczych programów emerytalnych w Polsce	62
Alina Majczyńska: Rola Funduszu Dopłat w realizacji programów dopłat do kredytów mieszkaniowych	72
Martina Prskavcová: Tax Policy in Taiwan (Republic of China)	82
Ivana Šimíková: Mundell-Fleming Model and Maastricht's Fiscal Convergence Criteria: Fiscal and Budgetary Stabilization Need in the Context of EMU	91
Jana Šmídová: Is Contemporary Tax Book in the Czech Republic Really Tax Book?	96
Melania Bąk: Wartości niematerialne i prawne w aspekcie prawa bilansowego i podatkowego oraz Międzynarodowych Standardów Rachunkowości.....	102
Zdeněk Brabec: The Financial Evaluation of the Capital Project (Construction of the Minibike Circuit)	118
Šárka Čechlovská: Project Finance – an Alternative Method of Corporate Financing	127
Marketa Dubová, Helena Jáčová, Marie Šimonová: Analysis of E-learning Materials Benefits of Course „Selected Problems of Financial Management” for Different Target Groups of Users	132
Olga Hasprová: Comparison of Selected Items of Company and Insurance Company's Liabilities Balance Sheets	150
Josef Horák: Development of Czech Accounting from the End of 19 th Century until the Present Time	156
Radana Hojná: Costing and Its Usage in Product Management	162
Helena Jáčová: Assessment of Suitability of Selected Indicators for Specification of Economically Depressed Areas in the Liberec Region	169
Joanna Kogut: Wpływ zmian projektu ustawy o rachunkowości na rachunkowość jednostek gospodarczych	182
Olga Malíková: Leases of the Asset and its Depreciation – Differences in Reporting under the Czech Legislation and Standards IFRS	195

Šárka Nováková: Economic Aspects of the Ecological Risks Assessment of the Industrial Accident	205
Magdalena Swacha-Lech: Istota finansów behawioralnych	211
Jacek Adamek: PLS i jego odwzorowanie w produktach bankowości islamskiej na przykładzie kontraktu <i>musharakah</i>	221
Elżbieta Hajduga: Przegląd uwarunkowań rozwoju działalności reasekuracyjnej w Polsce	232
Alicja Janusz: Ekonomiczne przesłanki tworzenia sieci bezpieczeństwa pośredników finansowych	241
Wojciech Krawiec: Realizacja polityki inwestycyjnej polskich funduszy nieruchomości	252
Robert Kurek: Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe zakładu ubezpieczeń – nowe podejście w Solvency II	265
Teresa Orzeszko: Zasady funkcjonowania rezerw na straty kredytowe w argentyńskich bankach	273
Beata Owczarczyk: Analiza porównawcza rozwoju działalności bancassurance we Francji, w Niemczech i w Polsce	289
Agnieszka Ostalecka: Metody przewycieżania kryzysu azjatyckiego – wybrane aspekty	300
Małgorzata Solarz: Upadłość konsumencka w wybranych krajach	311

Summaries

Arkadiusz Babezuk: Soft Budget Constraints in Municipalities	25
Grażyna Borys: Certificates of Origin as the Cogeneration Supporting Instrument	34
Martina Černíková: Istotne zmiany w prawie podatkowym w kontekście stabilizacji budżetu Republiki Czeskiej	40
Jarosław Dziuba: Implementation of Recovered Revenues in Financial Economy of Districts in Poland	52
Andrzej Koza: The Public Funds for Support of Self-employment Among Handicapped Persons	61
Damian Kubiak: Changes on the Employee Pension Programs' Market in Poland	71
Alina Majczyna: The Meaning of Subsidy Fund in Financial Programmes to Support National Housing	81
Martina Prskavcová: Polityka podatkowa na Tajwanie (Republika Chińska)	89
Ivana Šimíková: Model Mundella-Fleminga oraz fiskalne kryteria konwergencji z Maastricht: potrzeba stabilizacji fiskalnej EMU	95
Jana Šmídová: Czy współczesna książka podatkowa w Republice Czeskiej jest rzeczywiście książką podatkową?	101
Melania Bąk: Intangible Assets in View of Balance and Tax Law and International Accounting Standards	116
Zdeněk Brabec: Finansowa ocena projektu kapitałowego (konstrukcja toru do minimotocykli)	126

Šárka Čechlovská: Finansowanie projektowe jako alternatywna metoda finansowania przedsiębiorstwa	131
Marketa Dubova, Helena Jacova, Marie Simonova: Analiza korzyści materiałów kursu e-learning „Wybrane problemy zarządzania finansowego dla różnych grup docelowych użytkowników”	149
Olga Hasprová: Porównanie wybranych elementów pasywów bilansów przedsiębiorstwa i firmy ubezpieczeniowej	155
Josef Horák: Rozwój rachunkowości w Czechach od końca XIX wieku do czasów obecnych	161
Radana Hojná: Kalkulacja kosztów i jej wykorzystanie w zarządzaniu produktem	168
Helena Jáčová: Ocena stosowności wybranych czynników do wyodrębnienia regionów słabiej rozwiniętych w regionie Liberca	181
Joanna Kogut: The Influence of Changes in Accountancy Act Draft on the Accountancy of Business Entities	194
Olga Malíková: Leasing aktywów i ich amortyzacja – różnice w sprawozdawczości według ustawodawstwa czeskiego i standardów IFRS	204
Šárka Nováková: Ekonomiczne aspekty pomiaru ryzyka ekologicznego wypadków przemysłowych	210
Magdalena Swacha-Lech: The Essence of the Behavioural Finance	220
Jacek Adamek: Profit and Loss Sharing and its Representation in Islamic Banking Products Based on the Example of <i>Musharakah</i> Contract	231
Elżbieta Hajduga: A Review of Reinsurance Development Causations in Poland	240
Alicja Janusz: Economic Indications for Creating Safety Networks of Financial Intermediaries	251
Wojciech Krawiec: The Realization of Investment Policy of the Polish Investment Fund	264
Robert Kurek: Technical-Insurance Provisions of an Insurance Company – New Attitude in Solvency II	272
Teresa Orzeszko: Loan Loss Provisioning in Argentinean Banks	288
Beata Owczarczyk: Comparative Analysis of the Development of Bancassurance Activity in France, Germany, and in Poland	299
Agnieszka Ostalecka: The Methods of Asian Crisis Overcoming – Chosen Aspects	310
Małgorzata Solarz: Consumer Insolvency in Selected Countries	322

Małgorzata Solarz

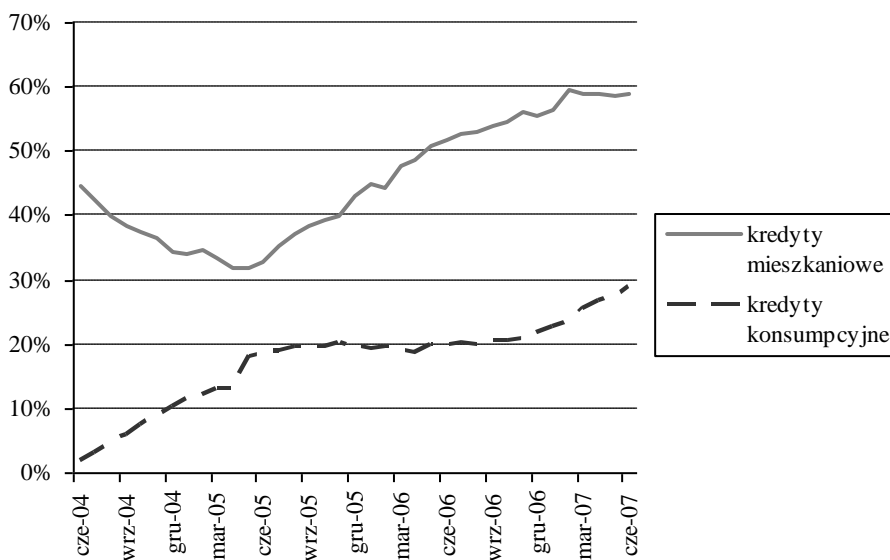
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

UPADŁOŚĆ KONSUMENCKA W WYBRANYCH KRAJACH

1. Wstęp

Systemy gospodarek rynkowych oparte są na wymianie towarowo-pieniężnej, która wiąże się z powstawaniem zobowiązań będących źródłem zadłużenia. Do tego dochodzą częste sytuacje zaciągania kredytów czy pożyczek w celu pokrycia zobowiązań przewyższających aktualne możliwości finansowe podmiotów. Efektem narastającego zadłużenia może być niewypłacalność, czyli utrata możliwości obsługi zobowiązań przez dłużnika.

Polskie prawo nie reguluje instytucji upadłości konsumenckiej. Przesłanką, która mogłaby przemawiać za wprowadzeniem w kraju rozwiązań prawnych w tym zakresie, jest szybko rosnące zadłużenie osób prywatnych. W ostatnich latach bardzo dynamicznie wzrastała liczba i wartość kredytów udzielanych gospodarstwom domowym. Na koniec trzeciego kwartału 2007 r. wartość udzielonych kredytów konsumpcyjnych wyniosła ponad 66 mld zł (dla porównania w 2001 r. było to 30 mld zł). Z kolei wartość udzielonych kredytów hipotecznych wzrosła do 110 mld zł z 18,9 mld w 2002 r. Niewątpliwie rynek ten rozwija się bardzo prężnie. W czerwcu 2007 r. tempo wzrostu wolumenu kredytów mieszkaniowych zbliżyło się do 60% w porównaniu z analogicznym okresem roku ubiegłego (por. rys. 1).

Rys. 1. Tempo wzrostu wolumenu kredytów dla gospodarstw domowych (r/r)

Źródło: [9, s. 8].

Skutkiem wysokiej dynamiki kredytów jest wzrost wskaźnika obciążenia kredytem gospodarstw domowych. O ile w 2004 r. kształtował się on na poziomie 17%, rok później było to już 19%, natomiast na koniec czerwca 2007 r. wyniósł aż 30% [9, s. 8]. Mimo to Polacy, w porównaniu z mieszkańcami Europy Zachodniej czy Stanów Zjednoczonych, są znacznie mniej zadłużeni. Tam kredyty dla gospodarstw domowych przekraczają 50% PKB, a w Polsce jest to zaledwie 12% PKB [3, s. 94]. Ponadto warto zwrócić uwagę na to, że dynamiczny wzrost wolumenu kredytów dla osób fizycznych nie spowodował pogorszenia jakości portfela kredytowego w polskich bankach. Udział kredytów zagrożonych w portfelu kredytów ludności jest stosunkowo niski, w połowie 2006 r. wynosił 5,3% [5, s. 5]. Wobec powyższego skala nadmiernego zadłużenia osób prywatnych w instytucjach bankowych jest niewielka, choć nie oznacza to wcale, że problem nadmiernego zadłużenia nie będzie narastał. Stąd też od 2006 r. trwają prace nad projektem ustawy o przeciwdziałaniu niewypłacalności oraz upadłości osoby fizycznej. Kredytobiorców, którzy mogliby skorzystać z procedur przewidzianych tą ustawą, może być ok. 250 tys., gdyż według Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową tyłu jest nadmiernie zadłużonych klientów banków [7, s. 9].

Zjawisko upadłości osób fizycznych, choć znane na świecie, w Polsce jest problemem nowym, ważnym dla teorii i praktyki ekonomicznej. Stąd zasadne wydaje się dokonanie analizy rozwiązań w zakresie upadłości konsumenckiej stosowanych

w innych krajach oraz podjęcie próby ich wzajemnego porównania. Realizacja tak sformułowanego w niniejszym opracowaniu celu mogłaby stanowić odniesienie do dalszych rozważań i wykorzystania „dobrych praktyk” do wypracowania własnych rozwiązań odpowiadających polskiemu warunkom.

2. Istota upadłości konsumenckiej

Zarówno upadłość, jak i bankructwo służą do określenia bardzo złej sytuacji finansowej podmiotu, który utracił zdolność regulowania swoich zobowiązań. Upadłość jest terminem prawniczym, który oznacza niewypłacalność, niemożność wywiązywania się ze zobowiązań dłużnika. Natomiast bankructwo jest to sądownie ogłoszona upadłość [12, s. 277]. Według projektu Ustawy o przeciwdziałaniu niewypłacalności oraz upadłości osoby fizycznej o zagrożeniu niewypłacalnością osób fizycznych – jeżeli dochód z okresu 6 miesięcy jest niższy niż wartość jej wymagalnych zobowiązań albo miesięczny dochód dłużnika, to przez okres co najmniej 3 miesięcy jest niższy niż wartość zobowiązań, które stają się wymagalne w każdym miesiącu. Przy wystąpieniu jednej z ww. przesłanek wartość jego wymagalnych zobowiązań jest nie niższa niż trzy czwarte wartości jego majątku [8].

Upadłość konsumencka nie jest tylko jednorazowym aktem czy decyzją wydaną przez organ orzekający, jest swego rodzaju ciągiem działań, postępowaniem prawnym obejmującym określone procedury sądowe i pozasądowe. Służą one wyjaśnieniu sytuacji finansowej gospodarstwa domowego, ustaleniu przyczyn bankructwa, a w uzasadnionych przypadkach udzielaniu pomocy z zewnątrz, np. w postaci zawarcia ugody z bankiem i innymi podmiotami (energetyka, gazownia) w zakresie nieuregulowanych zobowiązań [12, s. 278]. Podstawą ogłoszenia upadłości jest spełnienie przez podmiot podstawowego warunku upadłości, którym jest stan niewypłacalności dłużnika. Nadmierne zadłużenie osób fizycznych może wynikać z wielu przyczyn niezależnych bądź zależnych od dłużnika. W pierwszej grupie znajdują się choroby uniemożliwiająca wykonywanie pracy zawodowej, utrata miejsca pracy, klęska żywiołowa itp. Jednak nadmierne zadłużenie może też wynikać z nieodpowiedzialnego postępowania konsumentów (zadłużania się ponad własne możliwości) czy z braku elementarnej wiedzy ekonomicznej.

3. Modele upadłości konsumenckiej na świecie

Głównym zadaniem ustawodawstwa dotyczącego upadłości konsumenckiej na świecie jest zapobieganie popadaniu konsumentów w długi niemożliwe do spłacenia. Jeśli mimo wszystko tak się stanie, to celem prawodawstwa jest przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego. Odbywa się to przez stwarzanie ram prawnych, które umożliwiają powrót do uczestnictwa w życiu społecznym i obro-

cie gospodarczym uczciwym osobom, które z losowych, niezależnych od siebie powodów popadły w stan niewypłacalności finansowej.

Upadłość konsumencka jest dopuszczona prawem w wielu krajach, m.in.: w USA, Kanadzie, Japonii, Australii, a także w państwach Unii Europejskiej: w Wielkiej Brytanii, Niemczech, Francji, Irlandii, Austrii, Finlandii, Danii (która jako pierwszy kraj europejski wprowadziła procedurę umarzania zadłużenia konsumenckiego w 1984 r.), Szwecji, Estonii, Holandii, Belgii, Luksemburgu oraz Portugalii [2, s. 17]. Na świecie stosowane są dwa modele upadłości konsumenckiej: amerykański i kontynentalny (europejski). Taki podział wynika stąd, że rozwiązania amerykańskie różnią się od europejskich. Z uwagi na dostępność do upadłości, zawarte wyłączenia oraz położony nacisk na efektywność rynkową amerykańska regulacja uznawana jest za bardziej liberalną. Z kolei w rozwiązaniach europejskich większe znaczenie ma postulat spełnienia zobowiązań i przesłanki etyczne; nadmierne zadłużanie na „starym kontynencie” pojmowane jest jako problem społeczny, a nie tylko jako porażka rynkowa [2, s. 17]. Niemniej jednak model kontynentalny nie jest jednolity i dlatego kraje do niego przynależące można podzielić na te, które wybrały sądowy i pozasądowy model upadłości konsumenckiej. Pierwszy z nich można omówić na podstawie rozwiązań niemieckich, a drugi na podstawie regulacji francuskiej. Poniżej zostaną syntetycznie scharakteryzowane rozwiązania prawne stosowane w krajach – reprezentantach powyżej wymienionych modeli, tzn. w Stanach Zjednoczonych, Niemczech i Francji.

W Stanach Zjednoczonych upadłość konsumencką uregulowano w 1898 r., po czym ustawę wielokrotnie nowelizowano [2, s. 20]. Najbardziej istotne zmiany wprowadzono w latach 1978 i 2005. Dwa lata temu przepisy zostały zmienione tak, by utrudnić Amerykanom występowanie z wnioskiem o upadłość. Była to reakcja Kongresu na dynamicznie zwiększającą się z roku na rok liczbę postępowań likwidacyjnych. Najważniejsza idea ustawodawstwa amerykańskiego, którą jest umożliwienie dłużnikowi powrotu na rynek kredytowy, nie uległa jednak zmianom.

Upadłość konsumencka w USA odnosi się do osób fizycznych (w tym prowadzących działalność gospodarczą) i małżeństw. Dłużnicy mogą skorzystać z dwóch rodzajów postępowań [13]:

- postępowania likwidacyjnego, uregulowanego w rozdz. 7 ustawy;
- postępowania ugodowego, uregulowanego w rozdz. 13 ustawy.

Wybór postępowania zależy od wielkości majątku dłużnika i osiągniętych przez niego dochodów. Dłużnicy nieposiadający dużego majątku, ale mający wysokie dochody bieżące nie mogą zgłaszać wniosku o otwarcie postępowania likwidacyjnego, a jedynie ugodowego. Wiąże się to z różnicami obciążeń, jakie niosą oba postępowania, jak również z szybkością uwolnienia dłużnika od długu. W przypadku postępowania likwidacyjnego tzw. *fresh start* można uzyskać w ciągu kilku miesięcy, a w przypadku postępowania ugodowego okres wychodzenia z zadłużenia może trwać kilka lat (do 5 lat).

Wniosek o upadłość może złożyć wyłącznie dłużnik, który przed sądem przedstawia swoją sytuację majątkową. Sąd albo umarza powstałe zadłużenie, albo zobowiązuje dłużnika do jego spłaty na korzystniejszych warunkach. Zgodnie z przepisami znowelizowanej ustawy w pierwszej kolejności rozpatruje się możliwość przeprowadzenia postępowania ugodowego. W tym celu wprowadzono *the means test*, czyli swoistą ankietę dotyczącą środków utrzymania dłużnika. Pozwala ona ustalić, czy ma on wystarczający dochód i czy jest w stanie spłacić część swoich długów. Na pierwszym etapie tego testu porównuje się dochód brutto dłużnika z sześciu miesięcy przed datą złożenia wniosku ze średnim dochodem brutto dla stanu zamieszkałego przez dłużnika. Jednostki, których dochody okażą się poniżej średniej, mogą skorzystać z przepisów zawartych w rozdz. 7 ustawy. Natomiast jeśli dochody są ponad średnią, przechodzi się do drugiego etapu testu, tzn. oblicza się miesięczny dochód do dyspozycji (*disposable monthly income*), który pozwala ustalić, czy jest on wystarczający, by zakwalifikować dłużnika do postępowania ugodowego. Wielkość tego wskaźnika oblicza się poprzez odjęcie od miesięcznego dochodu brutto m.in. priorytetowych spłat długu, w tym zobowiązań względem urzędu skarbowego, zabezpieczonych spłat długu i niektórych innych kosztów niezabezpieczonych. I tak, jeśli wskaźnik DMI wynosi poniżej 100 USD na miesiąc, uprawnia to dłużnika do wejścia na ścieżkę likwidacji, ale jeżeli DMI będzie ponad 100 USD, to pozostaje rozpocząć postępowanie ugodowe według rozdz. 13 ustawy o upadłości.

W ramach **postępowania likwidacyjnego** dłużnik traci prawo rozporządzania swoim majątkiem. Majątek stanowiący masę upadłościową, ujęty w spisie inwentarza, przejmuje syndyk masy upadłościowej. Podejmuje on działania mające na celu likwidację majątku dłużnika poprzez jego sprzedaż. Środki pieniężne uzyskane ze sprzedaży zostają podzielone między wierzycieli [10, s. 60]. Dłużnik może być zwolniony z pozostałej części długu, której nie dało się pokryć w wyniku likwidacji jego majątku. Dłużnikowi przysługuje jedynie tzw. minimum egzystencjalne. Z masy upadłościowej wyłącza się określone przedmioty, aby zapewnić dłużnikowi taki poziom życia, który umożliwi mu podjęcie działalności zarobkowej. Ustawa literalnie wymienia, jakie składniki majątku i w jakiej wartości podlegają ochronie. Przykładowo: mieszkanie (do 15 000 USD), samochód (do 2400 USD), wyposażenie gospodarstwa domowego w urządzenia, książki czy instrumenty muzyczne (do 8000 USD), biżuteria (do 1000 USD) [13, §542]. Z postępowania likwidacyjnego w Stanach Zjednoczonych można skorzystać raz na osiem lat, przed 2005 r. było to raz na sześć lat.

Drugi rodzaj postępowania dopuszczony prawem to **postępowanie ugodowe**. Charakteryzuje się ono tym, że pozwala na uniknięcie likwidacji majątku dłużnika w zamian za przekazanie wierzycielom określonej części jego bieżących dochodów. Warunkiem rozpoczęcia tej procedury jest ukończenie przez dłużnika kursu oświatowego z zarządzania finansami osobistymi i opracowanie planu spłaty za-

dłużenia. Sąd upadłościowy wyznacza termin, w czasie którego wierzyciele mogą wносить zarzuty do przedstawionego planu spłaty lub wyrażać zgodę na jego przyjęcie. O uznaniu zarzutów każdorazowo rozstrzyga sąd. Gdy plan zostaje przyjęty i zatwierdzony przez organ orzekający, jego realizacja powinna rozpocząć się nie później niż w ciągu 30 dni od daty jego przedstawienia. Przy spłacie długu ustanowiony sądowo syndyk spełnia w stosunku do dłużnika funkcję doradczą i nadzorczą. To jemu dłużnik przekazuje kwoty należne wierzycielom. Wszczęcie postępowania powoduje zamknięcie wierzycielom drogi do dochodzenia swoich wierzytelności w ramach innych rodzajów postępowania. Realizacja takiego planu spłaty może trwać do pięciu lat.

W Niemczech postępowanie upadłościowe dla osób fizycznych uregulowane jest w ustawie z 5 października 1994 r. Prawo o niewypłacalności (*Insolvenzordnung*), ostatni raz znowelizowanej dnia 13 kwietnia 2007 r. [4]. Przepisy o upadłości konsumenckiej odnoszą się zarówno do osób fizycznych, jak też do wolnych zawodów oraz drobnych przedsiębiorców. Ustawa uzależnia przebieg postępowania od tego, kto wystąpi z wnioskiem o wszczęcie postępowania upadłościowego [10, s. 63]:

- jeżeli wierzyciele, to ma miejsce uproszczone postępowanie upadłościowe,
- jeżeli dłużnik, to musi on w ciągu 6 miesięcy przed złożeniem wniosku o wszczęcie postępowania podjąć próbę ugody pozasądowej z wierzycielami; gdy ugoda nie dojdzie do skutku, dłużnik może wnioskować o wszczęcie postępowania upadłościowego przed sądem.

W ramach procedury **ugody pozasądowej** z wierzycielami dłużnik musi sporządzić – przy udziale instytucji doradztwa – plan spłaty długów. Nie istnieją jakiegoś ściśle wytyczne co do formy i treści tego planu. Ponadto nie ma też obowiązku równego traktowania wierzycieli przy sporządzaniu planu spłaty. Wymagane jest jedynie zgodne przyjęcie go przez wszystkich wierzycieli. Podjęcie próby zawarcia pozasądowej ugody nie wstrzymuje biegu postępowań egzekucyjnych toczących się wobec dłużnika oraz naliczenia odsetek od wymagalnych zobowiązań. W przypadku braku zgody wierzycieli na propozycje przedstawione w planie spłat od dłużnika wymaga się poświadczenia faktu podjęcia próby ugody z wierzycielami. Poświadczenia takiego może dokonać notariusz i będzie ono służyć później jako dowód podjęcia próby porozumienia z wierzycielami na drodze sądowej. Pozasądową próbę ułożenia się konsumenta z wierzycielami przeprowadza poradnia dla dłużników – tzw. *Schuldnerberatung*. Może być ona prowadzona przez organizacje społeczne, np. w Bonn zajmują się tym instytucje kościoła katolickiego i ewangelickiego: Caritas i Diakonie. Nadzór nad poradniami sprawują rządy poszczególnych Landów [15, s. 22].

Jeżeli postępowanie to nie przyniesie zamierzonego efektu wówczas sięga się do **procedury sądowej**. Niemniej jednak porozumienie z wierzycielami na drodze sądowej może mieć również charakter ugody, ale zawieranej za pośrednictwem i

przy decydującym głosie sądu. Oprócz wniosku dłużnik zobowiązany jest przedłożyć w sądzie wykaz posiadanego majątku, listę wierzycieli, wykaz przysługujących im wierzytelności oraz plan oddłużenia i dokument poświadczający podjęcie próby ugody pozasądowej. Przedłożone we wniosku o wszczęcie postępowania wykazy i plan oddłużenia są doręczane wierzycielom, którzy zobligowani są do zajęcia w ciągu miesiąca stanowiska wobec propozycji dłużnika. Aby plan był przyjęty, wymagana jest pisemna zgoda wszystkich wierzycieli [10, s. 63]. Przyjęcie planu sąd potwierdza w drodze postanowienia. Powoduje ono wygaśnięcie wniosku o wszczęcie postępowania upadłościowego. Przy braku zgody wszystkich wierzycieli sąd rozważa, czy sądowe postępowanie pojednawcze powinno zostać zakończone. Jeśli więcej niż połowa wierzycieli odrzuci plan bądź gdy sprzeciwiający się wierzyciele reprezentują więcej niż połowę wierzytelności, plan nie dochodzi do skutku, a postępowanie toczy się jako uproszczone postępowanie upadłościowe.

Uproszczenie procedury upadłościowej w odniesieniu do dłużnika – osoby fizycznej ma na celu nieobciążanie instytucji sądowych oraz minimalizację kosztów, które mogłyby obciążać dłużnika. Dlatego postępowanie to, w odróżnieniu od postępowania upadłościowego zwyczajnego, może być przeprowadzone w formie pisemnej. Charakterystyczne jest tu również to, że dłużnik nie sporządza planu spłaty długu. W postępowaniu nie bierze udziału syndyk, a jego uprawnienia przechodzą na wierzycieli lub powiernika. Wraz ze wszczęciem postępowania upadłościowego dłużnik traci prawo zarządzania i rozporządzania majątkiem należącym do masy upadłościowej, a prawo to przysługuje od tej chwili powiernikowi. Dalším etapem postępowania jest likwidacja majątku w celu proporcjonalnego zaspokojenia wszystkich wierzycieli. Jako pierwsze pokrywane są koszty postępowania, a potem pozostałe długi masy upadłościowej. Jeżeli masa upadłościowa nie wystarcza na pokrycie kosztów postępowania, ulega ono umorzeniu. W 2006 r. złożono w Niemczech 89,7 tys. wniosków o upadłość, z tego ok. 90% upadłości indywidualnych nie pozwoliło na pokrycie kosztów sądowych ani należności względem wierzycieli [1].

Prawo niemieckie przewiduje siedmioletni okres obserwacji solidności dłużnika (*Wohlverhaltensperiode*), w czasie którego dłużnik powinien spełniać określone powinności. Mają one częściowo charakter dyscyplinujący, a częściowo dotyczą czynności podejmowanych w celu zaspokojenia wierzycieli. Proces ten następuje po uchyleniu postępowania upadłościowego. Do powinności obciążających dłużnika, których spełnienie jest warunkiem przyznania zwolnienia z pozostałych długów, zalicza się m.in. [11, s. 32-33]:

- wykonywanie działalności zarobkowej,
- przekazywanie wszystkich dochodów w ręce powiernika,
- scedowanie na powiernika połowy majątku,
- informowanie o zmianie miejsca pracy lub zamieszkania.

Wyznaczony przez sąd powiernik spełnia w postępowaniu jednocześnie trzy funkcje: syndyka masy upadłości, zarządcy i nadzorcy. W odniesieniu do pierwszej ustala on listę składników majątkowych, które mogą zaspokoić wierzycieli. Funkcja druga umożliwia zarządzanie częścią dochodu konsumenta, a jako nadzorca czuwa nad wypełnianiem obowiązków przez dłużnika.

Postępowanie o zwolnieniu z pozostałych długów (*Restschuldbefreiung*) kończy się orzeczeniem sądu, które wydawane jest po upływie siedmiu lat i w którym sąd orzeka o przyznaniu dłużnikowi zwolnienia. Sprawia ono, że zobowiązania, które nie zostały wykonane w postępowaniu upadłościowym oraz w ciągu siedmiu lat poprzedzających wydanie orzeczenia, przekształcają się w zobowiązania naturalne i mogą zostać spełnione przez dłużnika, ale nie mogą być zaskarżalne przez wierzycieli.

Procedura upadłości konsumenckiej we **Francji** uregulowana jest ustawą z 1989 r. (*La loi sur le surendettement, n° 89-1010 du 31 décembre 1989*), która została znowelizowana w sierpniu 2003 r. O ile wcześniejsze przepisy były ukierunkowane na pomoc w sprawie kształtowania samej umowy kredytowej i jej ewentualnej renegocjacji między stronami, o tyle obecnie celem wyrażonym *expressis verbis* jest oddłużenie konsumenta – uwolnienie go od pozostałej części długu [11, s. 30].

Procedurę wszczyna się wyłącznie na wniosek dłużnika, którego dochód dyspozycyjny po spłaceniu wymaganych zobowiązań jest niższy niż poziom minimum socjalnego. Procedura ma dwuetapowy charakter. W pierwszej fazie rozpatrują ją organy administracyjne (w całym kraju powołano 118 komisji ds. zadłużenia), natomiast w drugiej fazie, która ma miejsce w przypadku wniesienia odwołania – sprawę rozpatruje sąd. Upadłość konsumencka może zostać ogłoszona w stosunku do osoby fizycznej, która nie zalega ze świadczeniami publiczno-prawnymi, działała w dobrej wierze i nie może spłacić swoich długów.

Zadaniem komisji ds. zadłużenia, która składa się z 6 członków: przedstawicielei lokalnej administracji, organizacji konsumenckich, służb podatkowych i miejscowego oddziału Narodowego Banku Francji, jest doprowadzenie do polubownego rozwiązania pomiędzy wierzycielami a dłużnikiem. Na początku komisja przeprowadza badanie wszystkich aktywów i pasywów dłużnika, któremu zapewnia się pewne minimum, aby mógł dalej żyć na odpowiednim poziomie – ochronie podlega wynagrodzenie dłużnika. Następnie komisja opracowuje plan oddłużenia, proponując różne rozwiązania. Jeśli dłużnik jest jeszcze wypłacalny, to komisja proponuje rozłożenie terminu spłaty, obniżenie stopy odsetek lub ich anulowanie, pomniejszenie sumy pozostałej do spłaty. Jeśli dłużnik jest niewypłacalny, to komisja nakłada memorandum na zadłużenie na okres maksymalnie 3 lat. Na 30 dni przed upływem tego terminu komisja sprawdza sytuację finansową dłużnika i może wtedy znieść lub zmniejszyć zadłużenie. Od orzeczeń komisji można wnieść odwołanie do sądu w terminie 14 dni [2, s. 21].

Narodowy Bank Francji prowadzi rejestr osób zadłużonych i niewypłacalnych, który zastrzeżony jest do wiadomości banków, a wpis do rejestru dokonywany jest na 8 lat. Dłużnik tylko raz w życiu może skorzystać z procedury oddłużeniowej [6]. Około 25-40% dłużników nie ma możliwości spłaty zadłużenia. W takim wypadku komisja proponuje przedłużanie kolejnych okresów spłaty. Umorzenie długów jest możliwe po 3-letnim okresie zawieszenia spłat bez możliwości spłacenia zadłużenia.

Podsumowując powyższe rozważania dotyczące upadłości konsumenckiej w wybranych krajach, można zauważyć pewne podobieństwa, jak i różnice w przyjętych rozwiązaniach. We wszystkich analizowanych krajach z wnioskiem o ogłoszenie upadłości występuje dłużnik, a tylko w Niemczech dodatkowo może zrobić to wierzyciel (por. tab. 1). Postępowanie upadłościowe prowadzone są przez sądy, choć Francuzi zdecydowali, że organem orzekającym w ich kraju będą specjalne komisje ds. zadłużenia działające w poszczególnych regionach kraju. Jedynie we Francji nie nałożono na dłużników ustawowego obowiązku skorzystania z poradnictwa, aczkolwiek w Stanach Zjednoczonych na takie rozwiązanie zdecydowano się dopiero przed paru laty, nakazując nadmiernie zadłużonym osobom fizycznym odbyć kurs oświatowy z zarządzania finansami osobistymi.

Tabela 1. Zestawienie informacji dotyczących procedur upadłościowych stosowanych w wybranych krajach

Wyróżnik \ Kraj	USA	Niemcy	Francja
Wnioskodawca	dłużnik	dłużnik lub wierzyciel	dłużnik
Organ orzekający	sąd	sąd	komisja ds. upadłości
Poradnictwo	obowiązkowe	obowiązkowe	nieobowiązkowe
Strona administrująca	powiernik	powiernik	dłużnik
Organ nadzorujący	powiernik	nadzorca zatwierdzony przez sąd; wierzyciele	komisja ds. upadłości
Strona ponosząca koszty	dłużnik	dłużnik	państwo
Długość planu spłaty	do 5 lat	do 7 lat	do 10 lat
Zakaz składania kolejnych wniosków	do 8 lat	do 10-20 lat	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie [2; 4; 10; 13].

Wart odnotowania jest również fakt, że upadłość w USA można ogłosić wiele razy w życiu, jednak nie częściej niż raz na 8 lat. W Niemczech jest podobnie, choć zakaz składania kolejnych wniosków dla tej samej osoby obowiązuje kilka lat dłużej (por. tab. 1). Znacznie mniej liberalne ustawodawstwo obowiązuje we Francji, tam bowiem obywatel tylko raz może poddać się procedurze upadłości konsumenckiej. W zamian zatwierdzony przez organ orzekający plan spłaty zadłużenia może być realizowany najdłużej we Francji (do 10 lat). To jednak tylko pozornie

jest korzystne dla dłużnika, we wszystkich bowiem analizowanych krajach prawo dopuszcza taką sytuację, że po okresie realizacji planu spłaty pozostałe zadłużenie jest dłużnikowi umarzane. Sprawia to, że dłużnik nie ma motywacji, aby w okresie spłaty zadłużenia zarabiać więcej. Krytycy tego rozwiązania wręcz uważają, że bankruci przechodzą do szarej strefy, aby nie ujawniać wszystkich swoich dochodów.

4. Zakończenie

W wielu krajach obowiązują przepisy prawne dotyczące upadłości konsumenckiej. Można jednak zauważyć, że we wszystkich wprowadzane są zmiany, co świadczy o niedoskonałości przyjętych rozwiązań. Wciąż pracuje się nad nowymi systemami upadłości konsumenckiej, w których instytucja uwolnienia od reszty długu nie rodziłaby hazardu moralnego i byłaby najbardziej efektywna społecznie. Wydaje się, że podstawowym problemem, na który powinno się zwrócić uwagę jest zapobieganie upadłości. Ważną rolę mogłaby odegrać tu koncepcja „odpowiedzialnego udzielania oraz pobierania kredytu”. Należy bowiem pamiętać, że nadmierne zadłużenie i w efekcie upadłość jest problemem nie tylko dłużnika, ale również wierzyciela. Ten drugi może nie odzyskać ani swoich należności, ani zysku, na który zapewne liczył, pożyczając pieniądze. W myśl wspomnianej koncepcji kredytodawca powinien rozważniej podejmować decyzję o przyznaniu kredytu. Zdarzają się w praktyce przypadki, kiedy pracownik banku podpowiada klientowi, aby przemilczał we wniosku, że korzysta z systemu ratalnej sprzedaży czy kasy zapomogowo-pożyczkowej w swoim zakładzie pracy. Bankier postępuje tak kierowany chęcią zysku, jego wynagrodzenie bowiem zależy od liczby sprzedanych kredytów. Z drugiej strony kredytobiorca musi mieć świadomość, że to on sam, a nie bank, będzie musiał spłacić dług i że to on ponosi ostateczną odpowiedzialność za podjęte decyzje. Niestety, im łatwiej dostępna procedura oddłużenia, tym większa lekkomyślność konsumentów w nadmiernym zadłużaniu się. To właśnie obawy przed nadużywaniem instytucji upadłości konsumenckiej w USA były przesłanką uchwalenia nowej, mniej liberalnej ustawy z 2005 r.

Podobnego zdania jest 49% Polaków ankietowanych w 2007 r. przez TNS OBOP. Uważają oni, że konsument powinien mieć możliwość ogłoszenia bankructwa, jeśli zadłużył się racjonalnie, ale nie może spłacić swoich zobowiązań z przyczyn losowych. Poddanie się takiej procedurze umożliwi mu rozpoczęcie życia bez długów i zapobiegnie społecznej marginalizacji. Jedynie 4% respondentów jest zdania, że obywatel powinien zawsze mieć możliwość skorzystania z procedury upadłościowej. Natomiast 35% ankietowanych to przeciwnicy instytucji upadłości konsumenckiej, którzy uważają, iż każdy powinien spłacać swoje długi i nie powinno być możliwości ominięcia tego [14, s. 7]. Ponadto znaczna część Polaków jest zdania, że osoba może dostać tylko jedną szansę w życiu na umorzenie dłu-

gów, a rozwiązania amerykańskie, pozwalające bankrutować co 8 lat, prowadzą do nadużyć.

Bardziej zróżnicowane opinie ma społeczeństwo w kwestii wyboru organu orzekającego w sprawach o ogłoszenie upadłości, tzn. czy tak jak w Niemczech powinien zajmować się tym sąd, czy przyjąć rozwiązanie francuskie i powierzyć to zadanie kolegom orzekającym? Za opcją pierwszą przemawia większa dostępność i niezawisłość wymiaru sprawiedliwości. Natomiast wariant drugi, proponowany przez autora projektu polskiej ustawy, ma w założeniu być tańszy, dłużnik bowiem nie musiałby zatrudniać adwokata, tylko korzystałby z pomocy Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Niestety, takich delegatur działa w kraju tylko kilka. Jednak osobom tam zatrudnionym też trzeba będzie wypłacać wynagrodzenie, tylko czy ze środków pieniężnych dłużnika, jak w systemie niemieckim, czy z budżetu państwa, jak we Francji? Wiele pytań pozostaje na razie bez odpowiedzi, stanowią one przyczynek do dalszych badań i dyskusji. Pewne jest jednak to, że idea upadłości konsumenckiej jest słuszna, a jej instytucjonalizacja ustawowa musi być wyjątkowo wyważona i ostrożna.

Literatura

- [1] Augustyniak S., *Ludzie bankrutują w Niemczech*, <http://www.cxo.pl/news/106875.html> (30.12.07).
- [2] Cukiernik T., Teluk T., *Najlepsze praktyki upadłości konsumenckiej*, Raport Instytutu Globalizacji, czerwiec 2007.
- [3] Doliniak K., *Upaść każdy może*, „Forbes” 2006 nr 8.
- [4] Insolvenzordnung (InsO) 5. Oktober 1994 (BGBl. I S. 2866).
- [5] Lepczyński B., Pawłowicz L., Penczar M., *Ekonomiczne skutki przyjęcia ustawy o upadłości konsumenckiej w Polsce*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2007.
- [6] Piasecka-Sobkiewicz M., *Jak oddłużyć konsumenta*, „Gazeta Prawna” 2005 nr 9.
- [7] Pietkun P., *Upadłość niebezpieczna*, „Gazeta Bankowa” 2007 nr 39.
- [8] Projekt ustawy o przeciwdziałaniu niewypłacalności oraz o upadłości osoby fizycznej z 9 maja 2006 r. Druk sejmowy nr 776.
- [9] *Przegląd stabilności systemu finansowego. I półrocze 2007 r.*, red. A. Głogowski, M. Gołajewska, D. Tymoczko, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2007.
- [10] Rutkowska M., *Upadłość konsumencka – przegląd regulacji wybranych systemów prawnych*, „Bank i Kredyt” 2004 nr 11-12.
- [11] Szpringer W., *Upadłość konsumencka. Inspiracje z rozwiązań światowych oraz rekomendacji dla Polski*, CeDeWu, Warszawa 2006.
- [12] Świecka B., *Analiza rynku kredytowego w odniesieniu do zjawiska niewypłacalności, bankructwa i upadłości gospodarstw domowych*, [w:] *Harmonizacja bankowości i ubezpieczeń w skali narodowej i europejskiej*, red. M. Marcinkowska, S. Wieteska, Difin, Warszawa 2007.
- [13] The Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act of 2005 (Pub.L. 109-8, 119 Stat. 23).

- [14] Wilkowicz Ł., *Bankrutować będziemy mogli tylko w ciężkich przypadkach losowych*, „Pamiętnik” 2007 nr 3340.
- [15] Ziętek M., *Konsumenci rzadko upadają z własnej winy*, „Gazeta Prawna” 2006 nr 235.

CONSUMER INSOLVENCY IN SELECTED COUNTRIES

Summary

Consumer insolvency is regulated by law in many countries all over the world. In Poland there are still carried out works on passing the Act related to counteracting insolvency and bankruptcy of a natural person. Research taken up in this matter requires the analysis of solutions applied in Western European countries. Observations performed so far allow for a conclusion that there are two basic consumer insolvency models worldwide: American model and a continental one. The first is more liberal owing to an access to insolvency procedure and numerous exclusions included in it. The second model puts more emphasis on moral issues, which is expressed in an obligatory repayment schedule and consultancy available for debtors.